

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք
ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍԻ

Լուսինե Հովակիմի Գասպարյանի Ը.00.03 - «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված «Անկանխիկ հաշվարկների արդյունավետության բարձրացման ուղիները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

Համաշխարհային և ազգային տնտեսությունների զարգացման, գարծարարության տարբեր բնագավառների գործունեության, նույնիսկ ֆիզիկական անձանց ամենօրյա գործունեության ներկայիս բնութագիրը գրեթե անհնար է պատկերացնել առանց անխանխիկ վճարումների, հեռահար սպասարկման եղանակների և այլ ֆինանսական տեխնոլոգիաների կիրառման: Տնտեսության թե՛ իրական հատվածում, թե՛ հատկապես ֆինանսական շուկաներում գործող կազմակերպությունները մշտապես առնչվում են անկանխիկ տարբեր գործարքների հետ, և օբյեկտիվորեն առաջանում է դրանց օպտիմալ կառավարման և արդյունավետության ապահովման խնդիրների լուծման անհրաժեշտություն: Այդ կարևոր խնդիրների գիտական հետազոտությանն ու բարելավման ուղիների մշակմանն ու ներկայացմանն է ուղղված Լ. Գասպարյանի ատենախոսությանը:

Հեղինակը արդարացիորեն նշում է, որ վճարահաշվարկային համակարգերը յուրաքանչյուր երկրի տնտեսության կարևորագույն տարրերից են: Այդպիսի համակարգերին և առհասարակ ակտիվներին, ֆինանսական հոսքերին ու ռեսուրսներին առնչվող գործընթացներն ենթադրում և պահանջում են հաշվարկների մեծագույն հստակություն և հավաստիություն, ինչը հնարավոր է իրականացնել օգտագործելով անկանխիկ հաշվարկների տարատեսակ մոտեցումներ՝ անպայմանորեն կիրառելով ժամանակակից տեխնիկական միջոցները: Հուսալի և գործուն վճարահաշվարկային համակարգերն ունեն կարևոր դեր ֆինանսական համակարգի արդյունավետ գործունեության համար, քանի որ անկանխիկ հաշվարկների գործարքների արդյունավետ կազմակերպման արդյունքում էականորեն բարձրանում է թե՛ ակտիվների, թե՛ պարտավորությունների, և թե՛ իրացվելիության կառավարման մակարդակը:

Տնտեսության զարգացման ներկայիս պայմաններում վճարահաշվարկային համակարգում գոյություն ունեցող խնդիրների լուծումը պահանջում է ինչպես համակարգված տնտեսական քաղաքականության մշակման և իրականացման համալիր մոտեցում, այնպես էլ դրա ճշգրիտ կիրառում և վերահսկողություն, որն իր հերթին կարող է նպաստել երկրում վճարահաշվարկային համակարգի գործունեության արդյունավետության բարձրացմանն ու ազգային տնտեսության զարգացմանը:

ՀՀ վճարահաշվարկային համակարգի գործունեության ասպարեզում լուրջ զարգացումներ արդեն իսկ արձանագրված են, սակայն դեռևս կան լուծումներ սպասող բազմաթիվ խնդիրներ, որոնք էականորեն կազդեն արդյունավետության վրա: Այդ խնդիրները բացահայտելու, ինչպես նաև դրանց լուծման մոտեցումներ մշակելու նպատակով հեղինակի կողմից ուսումնասիրվել են տարբեր երկրներում վճարահաշվարկային համակարգը կարգավորող գործունեության առանձնահատկությունները, մատուցվող ժամանակակալից ծառայությունների ներդրման և արդիական վճարահաշվարկային գործիքների օգտագործման մեխանիզմները: Վերջիններիս ստեղծումը և գործնական ներդրումը, ինչպես նշեցինք, Հայաստանում կապված են բազմաթիվ խնդիրների հետ, հատկապես հաշվարկների արդյունավետության բարձրացման և գնահատման հիմնախնդիրների, որոնք դեռևս իրենց խորքային լուծումները չեն ստացել: Նշված կարևոր հիմնախնդիրների գիտական հետազոտման, լուծումների մշակման ու առաջադրման անհրաժեշտությունը ընդգծում է Լ. Գասպարյանի ատենախոսության **թեմայի արդիականությունը** և հետազոտության արդյունքների կիրառման կարևորությունը ՀՀ տնտեսության համար:

Արենախոսության նպատակն ու խնդիրները

Հետազոտության նպատակը հեղինակի ներկայացմամբ՝ շուկայական տնտեսության պայմաններում ՀՀ վճարահաշվարկային համակարգում էլեկտրոնային փողերի ներդրմանն ու դրանց շրջանառության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված մոտեցումների և առաջարկությունների մշակումն է, որին հասնելու համար աշխատանքում դրվել են հետևյալ **խնդիրները՝**

- ուսումնասիրել վճարահաշվարկային համակարգի էության ու կազմակերպման առանձնահատկությունը, և մշակել դրա հետ կապված գործարքների իրականացման տնտեսական սկզբունքներ,
- վերլուծել վճարահաշվարկային հարաբերությունների ձևավորման միջազգային փորձը և մշակել էլեկտրոնային վճարման միջոցների օգտագործման կարգեր,
- կատարել վճարահաշվարկային համակարգում անկանխիկ հաշվարկների կիրառման վերլուծության և դրանց արդյունավետության բարձրացման մեթոդների մշակում,
- ուսումնասիրել վճարահաշվարկային հարաբերությունների իրավական կարգավորման տարածաշրջանային խնդիրները,
- ներկայացնել վճարահաշվարկային համակարգում գործող և ընդունված մեթոդների առավելություններն ու խոցելի կողմերը,
- մշակել Հայաստանի Հանրապետության վճարահաշվարկային համակարգի և, մասնավորապես, անկանխիկ հաշվարկների արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված գործնական առաջարկներ,
- մշակել վճարահաշվարկային համակարգի արդյունավետության գնահատման և մոնիտորինգի հայեցակարգ:

Ատենախոսության կառուցվածքը և հիմնական բովանդակությունը

Ատենախոսությունը շարադրված է 130 էջ ծավալով /առանց հավելվածի/, բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացություն բաժնից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածից:

Ատենախոսության **ներածությունում** հիմնավորվել է թեմայի արդիականությունն ու հրատապությունը, ներկայացվել են հետազոտության նպատակն ու խնդիրները, օբյեկտը և առարկան, գիտական արդյունքներն ու նորույթը, ստացված արդյունքների գիտագործնական նշանակությունը, ինչպես նաև հետազոտության տեղեկատվական հիմքերը:

Ատենախոսության առաջին՝ **«Անկանխիկ հաշվարկների գործառույթները տնտեսության զարգացման շրջանակում»** գլխում հեղինակը ներկայացրել է անկանխիկ հաշվարկների էությունը, ուսումնասիրել է դրանց իրականացման առանձնահատկությունները, վճարահաշվարկային հարաբերությունների ձևավորման միջազգային փորձը, ինչպես նաև հաշվարկային գործիքների զարգացման հեռանկարները:

Ուսումնասիրելով ժամանակակից տնտեսագիտական գրականությունն ու դրանցում վճարահաշվարկային համակարգի տարբեր մեկնաբանություններն ու սահմանումները՝ ներկայացվել է վճարահաշվարկային համակարգի հեղինակային սահմանում: Վերլուծելով Կենտրոնական բանկերի դերը վճարահաշվարկային համակարգերի գործունեության կայունության ապահովման գործում՝ հեղինակը մշակել է էլեկտրոնային փողերով կատարվող առևտրի, էլեկտրոնային փաստաթղթերի ճանաչման և տվյալ գործընթացի իրականացման մեթոդական մոտեցումներ, որի արդյունքում ձևավորվել է գիտական նորույթի առաջին կետը:

Ատենախոսության երկրորդ՝ **«Անկանխիկ հաշվարկների և վճարահաշվարկային համակարգի զարգացման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում»** գլխում բնութագրվել են ՀՀ վճարահաշվարկային համակարգի ձևավորման և զարգացման փուլերը, ներկայացվել են համակարգում կիրառվող անկանխիկ հաշվարկները, գնահատվել է դրանց արդյունավետությունը, ինչպես նաև բացահայտվել են վճարահաշվարկային հարաբերությունների իրավական կարգավորման հիմնախնդիրները:

Ուսումնասիրելով վճարահաշվարկային համակարգերին վերաբերող տարբեր երկրներում գործող հիմնական օրենքներն ու վճարահաշվարկային հարաբերությունները կարգավորող իրավական դաշտը՝ հեղինակի կողմից մշակվել է ՀՀ-ում անկանխիկ գործարքների իրավական կարգավորման բարելավման մոտեցում՝ ուղղված վճարահաշվարկային կազմակերպությունների տնտեսական նորմատիվների որակական բնութագրիչների վերանայմանը և միջազգային չափանիշներով վճարահաշվարկային գործունեության կազմակերպմանը, որպես ատենախոսության գիտական նորույթի երկրորդ կետ:

Ատենախոսության երրորդ՝ «Վճարահաշվարկային համակարգերի արդյունավետության գնահատման բարելավումը» գլխում հետազոտվել են ՀՀ վճարահաշվարկային համակարգի զարգացման արդի միտումները, բացահայտվել են անկանխիկ հաշվարկների արդյունավետության բարձրացման ուղղությունները և առաջարկվել են ՀՀ-ում անկանխիկ գործարքների իրականացման արդիական գործիքների ներդրման ուղիներ:

Կարևորելով էլեկտրոնային փողերի, և անկանխիկ հաշվարկների կիրառման ներուժը ՀՀ վճարահաշվարկային համակարգում, հեղինակը, կատարված ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների հիման վրա մշակել և առաջարկել է անկանխիկ գործարքների իրականացման մեթոդ, որի օգնությամբ, բարելավվում է գործարքի ընդհանուր արդյունավետությունը: Արդյունքում առաջարկվել են վճարահաշվարկային համակարգերի արդյունավետության գնահատման և մոնիտորինգի իրականացման մոտեցումներ, որոնք կարող են թույլ տալ գնահատել վճարահաշվարկային համակարգի գործունեության արդյունավետությունն ըստ չափման առանձին բաղադրիչների, և նշված մշակումներով, համապատասխանաբար թիրախավորելով անկանխիկ հաշվարկների և վճարահաշվարկային համակարգի արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրները, ձևավորվել են գիտական նորույթի երրորդ և չորրորդ կետերը:

«Եզրակացություն» բաժնում ամփոփվել և համառոտ ներկայացվել են հետազոտության հիմնական եզրակացությունները:

Ատենախոսության սրացված արդյունքների հավաստիությունն ու դրանց գործնական նշանակությունը

Ուսումնասիրման օբյեկտը ՀՀ վճարահաշվարկային կազմակերպություններն են և բանկային համակարգը, իսկ ուսումնասիրման առարկան՝ վճարահաշվարկային համակարգում անկանխիկ հաշվարկներն են, իրավական կարգավորման հիմնահարցերը, ինչպես նաև անկանխիկ հաշվարկներում նոր ծառայությունների ներդրման հիմնախնդիրները:

Հետազոտության համար հիմք են հանդիսացել ՀՀ բանկային օրենսդրական դաշտը, միջազգային փորձում կիրառվող համապատասխան ոլորտը կարգավորող իրավական ակտերը, ՀՀ ԿԲ-ի, վճարահաշվարկային ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների, Համաշխարհային բանկի, այլ միջազգային օղակների պաշտոնական տեղեկատվական նյութերը, մասնագիտական, տեղեկատվական նյութերն ու վերլուծությունները, հայրենական և օտարերկրյա տնտեսագետների աշխատանքները, գիտական հետազոտությունները և գիտական ամսագրերը

Ատենախոսությունում կիրառվել են տնտեսամաթեմատիկական, վիճակագրական, գրաֆիկական, սխեմատիկ և վերլուծության այլ մեթոդներ:

Ատենախոսության գիտական արդյունքները և նորույթը

Ատենախոսությունում իրականացված ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների հիման վրա հեղինակը ստացել է տեսական և գործնական նշանակության մի շարք արդյունքներ, որոնց գիտական նորույթի կետերը ձևակերպվել են հետևյալ կերպ.

- Վճարահաշվարկային համակարգի համակողմանի գնահատմամբ մշակվել են էլեկտրոնային փողերով կատարվող առևտրի, դրանց հետ կապված գործարքների կազմակերպման և էլեկտրոնային փաստաթղթերի ձևակերպման, ինչպես նաև վերջիններիս ճանաչման և տվյալ գործընթացի իրականացման մեթոդական մոտեցումներ:
- Հայաստանի ֆինանսական շուկա միջազգային հայտնի համակարգերի մուտքն ապահովելու նպատակով մշակվել է անկանխիկ գործարքների իրավական և նորմատիվային կարգավորման բարելավման միջոցառումների ծրագիր՝ ուղղված վճարահաշվարկային կազմակերպությունների տնտեսական նորմատիվների որակական բնութագրիչների վերանայմանը և միջազգային չափանիշներով վճարահաշվարկային գործունեության կազմակերպմանը:
- Անկանխիկ գործարքների արդյունավետության բարձրացման նպատակով մշակվել է հաշվարկների իրականացման մեթոդ, որը ելնելով գործընթացում կիրառվող

պարամետրերի (էլեկտրոնային գործիքի հուսալիության ցուցանիշ, համակարգում շրջանառվող դրամական միջոցներ, գործարքի տոկոսադրույք, վճարային գործիքների քանակ և այլն) գործադրման ինտենսիվության աստիճանից թույլ կտա որոշել գործարքի ընդհանուր արդյունավետությունը:

- Ներկայացվել է վճարահաշվարկային համակարգերի գործունեության արդյունավետության չափման և մոնիտորինգի հայեցակարգ, հիմնված անկանխիկ փոխանցումների ներքին և արտաքին շահառուների նպատակադրումների փաստացի հասանելիության աստիճանի գնահատումների վրա:

Դիտողություններ ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսությունը զերծ չէ նաև թերություններից, որոնցից մեր կողմից կարևորվել են հետևյալները.

1. Համաձայն ատենախոսության գիտական նորույթի /2-րդ կետ/, հեղինակի կողմից մշակվել է նորմատիվների կարգավորման և բարելավման միջոցառումների ծրագիր, ուղղված ՀՀ ֆինանսական շուկա միջազգային համակարգերի մուտքի ապահովմանը, սակայն ցանկալի կլիներ, որ առաջարկված մոտեցումները գնահատվեին ՀՀ մուտք գործող առանձին վճարային համակարգերի կտրվարծով:

2. Իհարկե, ատենախոսությունում մշակված մոտեցումները վերաբերվում են վճարահաշվարկային համակարգերին, սակայն ցանկալի կլիներ հեղինակի կողմից հստակեցնել նաև ֆինանսական շուկայի այլ ինստիտուտների գործունեության վրա դրանց ազդեցությունը:

3. Արդյունավետություն հասկացությունը, վճարահաշվարկային համակարգերի առումով, ատենախոսը դիտարկում է թե՛ առանձին գործիքների շահութաբերության /էջ 113/, և թե՛ տարբեր այլ մակարդակներում՝ կատարված ծախսերով, համակարգերի հուսալիությամբ և այլ գործոններով, սակայն չի անդրադառնում և չի հստակեցնում նշված մակարդակներում վճարահաշվարկային համակարգի արդյունավետության գնահատումը:

4. Էջ 117-ում, գծապատկեր 3.3.1-ում բերված է «վճարահաշվարկային համակարգերի գործունեության արդյունավետության գնահատման և մոնիտորինգի» հայեցակարգ, որը ներկայացվում է հեղինակի կողմից ըստ բաղադրիչների, սակայն E11 ենթաբաղադրիչը (գործարքների շահութաբերություն), մեր կարծիքով, ավելի նպատակահարմար է առանձնացնել շահութաբերության բաղադրիչում՝ գործարար ակտիվությունից զատ, ինչպես նաև ցանկալի է ներկայացնել նաև փաստացի ցուցանիշների հաշվարկների օգնությամբ:

5. Ատենախոսությունը և դրա արդյունքները զգալիորեն կշահեն, եթե անդրադարձ կատարվեր վճարահաշվարկային ծառայությունների ռիսկերի գնահատմանը և դրանց կառավարման հիմնախնդիրներին (թե՛ ներքին, թե՛ արտաքին, ինչպես ֆինանսական, այնպես էլ ոչ ֆինանսական), հատկապես, որ հետազոտվող բնագավառում էական են նաև տեխնիկական, հասանելիության, անվտանգության և այլ ռիսկերը: Ռիսկերի գնահատումը, մեր կարծիքով, կարևորվում է այն իմաստով, որ դրանցից ակնկալվող հավանական կորուստները կարող են էականորեն ազդել վճարահաշվարկային համակարգերի արդյունավետության վրա, ինչը հետազոտվող թեմայի առանցքային խնդիրներից է:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Վերը նշված դիտողություններով, ինչպես նաև ատենախոսության դրական արժանիքներով և գիտական մակարդակով հանդերձ՝ Լուսինե Հովակիմի Գասպարյանի «Անկանխիկ հաշվարկների արդյունավետության բարձրացման ուղիները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով ատենախոսությունը կարելի է որակել, որպես ինքնուրույն գիտական հետազոտություն, որտեղ դրված և լուծված են ՀՀ անկանխիկ հաշվարկների և դրանց արդյունավետության վերաբերյալ տեսական և գործնական կարևոր խնդիրներ, վերլուծության ու հետազոտության արդյունքում առաջարկված են գիտական նորույթ պարունակող հեղինակային մոտեցումներ:

Հետազոտության արդյունքները քննարկված են Երևանի «Գլաժոր» համալսարանում, իսկ հիմնական արդյունքներն ու բովանդակությունն արտացոլված են հեղինակի կողմից հրատարակած թվով 6 (վեց) գիտական հոդվածներում՝ ՀՀ ԲՈԿ-ի

պահանջներին համապատասխան և հրատակարարման պահին ընդունելի հանդեսներում ու ժողովածուներում:

Ներկայացված սեղմագիրը կազմված է ԲՈԿ-ի պահանջներին համապատասխան և համապատասխանում է ատենախոսության բովանդակությանը և արտացոլում դրա հիմնական դրույթներն ու արդյունքները:

Այսպիսով, **Լուսինե Հովակիմի Գասպարյանի «Անկանխիկ հաշվարկների արդյունավետության բարձրացման ուղիները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով ատենախոսությունը** համապատասխանում է «ՀՀ-ում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի» 6-րդ և 7-րդ կետերի, ինչպես նաև թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող պահանջներին, իսկ հեղինակը արժանի է **Ը.00.03 - «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում»** մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի հայցվող գիտական աստիճանի շնորհմանը:

**Պաշտոնական ընդդիմախոս՝
տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր**

Ա. Ա. Հակոբյան

09 հունվարի 2020թ.

**Ա. Ա. Հակոբյանի ստորագրության
իսկությունը հաստատում եմ
«ԱԿԲԱ-Կրեդիտ Ագրիկոլ բանկ» ՓԲԸ
Գլխավոր գործադիր տնօրենի տեղակալ**

Ն. Կ. Հովհաննիսյան

09 հունվարի 2020թ.